

EU i zemlje zapadnog Balkana (WB6) – Srbija

16. prosinac 2020 - Siget 18 C, 10000 Zagreb

17:00 Welcome and Introduction

Holger Haibach

Zaklada Konrad Adenauer, Zagreb

doc.dr.sc. Gordan Akrap, PhD

Institut za istraživanje hibridnih sukoba, Zagreb

17.05 Glavni govornik

doc.dr.sc. Gordan Akrap

Institut za istraživanje hibridnih sukoba, Zagreb

17.10 Panel diskusija

dr.sc. Norbert Beckmann-Dierkes

Zaklada Konrad Adenauer, Beograd

prof.dr. Zoran Dragišić

Skupština Srbije

Nikola Lazić

Fakultet političkih znanosti, Beograd

Jeta Krasniqi

Demokratski institut Kosova (KDI)

Moderatori:

Holger Haibach

Zaklada Konrad Adenauer, Zagreb

doc.dr.sc. Gordan Akrap

Institut za istraživanje hibridnih sukoba, Zagreb

Holger Haibach

Dame i gospodo, dobrodošli na još jednu konferenciju u nizu EU i zapadni Balkan 6. Ovaj put razgovaramo o Srbiji. Jako sam sretan što ponovno surađujemo s Gordanom Akrapom iz Instituta za istraživanje hibridnih sukoba. Gordan dobrodošao! Krasno što možemo ponovno surađivati. Tijekom prošle godine pokrili smo sedam zemalja regije Zapadnog Balkana, i to smo izvrsno učinili, a najbolje smo sačuvali za kraj ove godine. Mislim da su svi svjesni da Srbija ima ključ za mnoge izazove, ali i puno uspjeha i mogućnosti u regiji. Stoga je vrlo važno razgovarati o Srbiji i njenom odnosu prema Europskoj uniji, a također i prema susjednim zemljama. Svi znaju da je Srbija vrlo važna, jer postoji veliko zanimanje stranih aktera koji nisu porijeklom iz regije, ali žele preuzeti utjecaj u zemlji i u njezinom političkom okruženju. Mislim da ima puno materijala za raspravu. Bez daljnjeg odgađanja, želim prepustiti riječ Gordanu, neka nas on uvede u tu temu.

Gordan Akrap

Hvala ti Hoger. Želio bih izraziti zahvalnost svima vama koji nam pomažete da ovo privedemo kraju - ili kako bismo rekli 'šećer na kraju'. Želim se osobito zahvaliti Jeti Krasniqi, koja se odlučila pridružiti nam se danas, jer mora otići oko 11, ima još jedan sastanak nakon toga. S nama je i saborski zastupnik Zoran Dragišić, te kolega Zoran Lazić. Želio bih vam dati kratki uvod u temu, kao i svaki put. Ali prije toga dopustite mi da s vama podijelim koliko sam ponosan što mogu reći da ćemo biti spremni objaviti radove i prezentacije početkom sljedećeg tjedna. To će biti radovi i izlaganja sa svih prethodnih konferencija. Za oko 10 dana bit ćemo spremni objaviti drugi dio ove publikacije koja će sadržavati teme koje smo obrađivali prošli puta, a to je bilo Kosovo, a sada je Srbija.

Sada mi dopustite kratki uvod koji bi mogao biti temelj za daljnju raspravu i komentare.

Razmišljajući o kratkoj analizi Srbije kao uvod u konferenciji postavio sam pitanje sam sebi: mogu li biti dovoljno objektivan i nepristran s obzirom da sam od početka kao dragovoljac sudjelovao u Domovinskom ratu, nametnutom od strane tadašnje Jugoslavije i Srbije. Uvjeren sam da ću se držati političke neutralnosti.

Srbija je, bez imalo dvojbe, država koja drži ključeve stabilnosti i sigurnosti cijelog područja kojeg nazivamo WB6. Srbija, a što se vidi iz tzv. Mini Schengena može i treba biti pokretač pozitivnih gospodarskih i integracijskih procesa koji moraju voditi ka gospodarskoj, a potom i političkoj i kulturnoj stabilizaciji tog područja. Srbija bi, što se posebno odnosi na BiH, trebala učiti iz primjera raspada SFRY i drugih višenacionalnih socijalističkih zajednica koje nisu riješile nagomilane probleme povezane s različitim nacionalnim zajednicama koje žive na njenom teritoriju. Odnosno, odnosi između Beograda i Prištine moraju biti riješeni na način koji zadovoljava sve sukobljene strane. Brza rješenja vrlo često nisu i ona koja su dugoročna održiva. Pogotovo ne ona koja u sebi kriju izvore drugih sukoba. Naime, u poglavlju 35 jasno je naznačeno da EU inzistira na normalizaciji odnosa između Srbije i Kosova kao preduvjetu za zatvaranje tog poglavlja bez čega nema ulaska Srbije u EU. A Srbija, za razliku od NATO saveza, želi ući u EU.

Srbija, kao i druge WB6 države, prostor su ozbiljnih geopolitičkih nadmetanja SAD, Rusije, Kine, Turske, pojedinih arapskih zemalja te Europe. Rusija koristi svoje snažne poluge (energetsku, finansijsku i medijsku politiku) kako bi nametnula vlastitu volju zemljama WB6. Kina se koristi snažnim investicijama u kritičnu

infrastrukturu na način kako je to uspješno radila zadnjih skoro 30 godina na području istočne i srednje Afrike (posljedice se već vide u snažnoj ovisnosti lokalnih zajednica o financijskim i gospodarskim moćima Kine). Turska također intenzivira svoje aktivnosti prema Srbiji bez obzira na suprotstavljene interese Turske i Srbije na području BiH. EU je konzistentna u svojim aktivnostima, snažno pomažući i investirajući u Srbiju ali bez javno vidljive nazočnosti došlo je do suprotnog učinka gdje se te činjenice jednostavno ignoriraju i ne prihvaćaju kao činjenica.

Rusija pokušava zauzeti snažan utjecaj u Srbiji i u tome za sad uspijeva, koristeći Srbiju kao prostor iz kojeg kreće u daljnje aktivnosti. Prvenstveno prema Crnoj Gori što se pokazalo uspješnim u promjeni političke slike Crne Gore na posljednjim izborima (tu je imala snažnu podršku i Srbije). Međutim, koliko je ta suradnja na krhkim nogama i koliko Rusija predstavlja prijetnju stabilnosti Srbije pokazali su nasilni i prosvjedi na ulicama Beograda u srpnju ove godine s obzirom da sve ukazuje na to da je iza njih stajao ruski interes. Snažna nazočnost ruskih medija u Srbiji te raširena mreža lokalnih i nacionalnih medija koji neselektivno distribuiraju njihove informacije (prvenstveno koriste Sputnjik kao izvor) nameću potrebu, ne samo Srbije, nego i EU i NATO saveza u suočavanju s prijetnjom intenzivnog širenja brojnih dezinformacija u nacionalni i međunarodni javni prostor.

Hrvatska želi stabilnu i sigurnu Srbiju. Političko vodstvo Srbije treba shvatiti da se nalazi na zapadnom Balkanu, da oni s kojima je nasilno rušio vlast u Crnoj Gori zadnjih deset godina, sada njemu rade o glavi, te da je okružen zemljama članicama EU-a i da je budućnost Srbije u euroatlantskim integracijama. Srbija se mora prvenstveno okrenuti sebi i svojim kapacitetima i izazovima s kojima je suočena, bez traženja izvora problema u Hrvatskoj. To je posebno zanimljivo kad se javno spominje to obrazloženje kao opravdanje naoružavanje Srbije (osobno sam mišljenja da je to

naoružavanje štetnije za Srbiju nego za druge države jer s toliko različitog oružja koje se nabavlja u istim rodovima i granama, te analizirajući ekonomsko stanje, Srbija trenutno ne predstavlja objektivnu prijatnu niti jednom od svojih susjeda, a posebno ne Hrvatskoj i drugim zemljama članicama NATO saveza ili onih koje na svom teritoriju imaju baze NATO saveza i vojske SAD – a to su sve ostale zemlje WB6).

Problem stabilnosti područja Zapadnog Balkana, ali i Srbiji susjednih država predstavlja pak proces političke radikalizacije odnosa prema drugim zajednicama i državama. Stalna politička provociranja unošenja tenzija na međunarodnom planu s ciljem odvratanja pažnje domaće javnosti od ozbiljnih unutarnjih političko-gospodarskih tema, često dovodi do ciljanih radikaliziranih političkih reakcija u drugim sredinama. Iniciranjem takvih reakcija, nude se opravdanja vlastitih radikalnih stavova u domicilnoj javnosti te destabilizira ciljane strane vlast. Stvaraju se uvjeti za jačanje vrlo opasnog i destruktivnog populizma u državi koja je tema snažnog hibridnog sukobljavanja. Dobar primjer ovakvog djelovanja su aktivnosti Srbije usmjerene na poticanje politički radikalnih stavova u Hrvatskoj, Crnoj Gori te posebno na Kosovu.

Pitanje sigurne, stabilne i održive budućnosti područja JI Europe izravno je povezano s educiranjem i stvaranjem odgovornih političkih elita koje se moraju okrenuti vlastitim problemima i rješavati ih u neposrednoj suradnji sa svojim susjedima te multinacionalnim organizacijama kao što je, prvenstveno, EU. Izgradnja stabilnih društava, iskreno, potpuno te postupno ali dosljedno, rješavanje nagomilanih problema, stvaranje kulture dijaloga i suradnje, jačanjem svijesti o pripadnosti EU bez obzira na vjerske i etničke razlike, model je koji treba slijediti pri suočavanju sa svim izazovima koji su Srbiju i druge države WB6 oblikovali već nekoliko stoljeća.

Holger Haibach

Najljepša hvala Gordan na uvođenju. Mislim da ste nam dali dovoljno hrane za razmišljanje i za raspravu. Želio bih dobrodošlicu Jeta Krasniqi iz Kosovskog demokratskog instituta. Hvala vam što ste ponovo s nama i hvala što ste se danas stavili na raspolaganje. Znam da imate druge obveze i zbog toga smo vas stavili na prvo mjesto popisa govornika. Gordan je spomenuo kako su odnosi između Kosova i Srbije očito jedno od najvažnijih pitanja kada je u pitanju približavanje Srbije Europskoj uniji. Možete li podijeliti s vama neka svoja razmišljanja o tome kako vidite odnos dviju zemalja i kako vidite situaciju u Srbiji?

Jeta Krasniqi

Puno Vam hvala, zadovoljstvo je biti ovdje. Zapravo sam očekivala riječi dobrodošlice od kolege iz Srbije, da bih zatim reagirala. Pa, možda ću sada podijeliti s vama nekoliko misli, a zatim ostaviti prostora za svoje kolege iz Srbije. Kao što ste ispravno rekli, pitanje Kosova i Srbije u vezi s pregovaračkim procesom je to koje povezuje regiju za europsku integraciju, kao i obje zemlje s integracijom. Ti su procesi započeli 2011. godine raspravama o tehničkim pitanjima, zatim se prešlo na politička pitanja i sada smo već gotovo tri godine u završnoj fazi postizanja onoga što se naziva pravno obvezujućim sporazumom, koji je sveobuhvatan i baviti će se svim otvorenim pitanjima zemalja pristupnica.

Moramo vidjeti kako je proces tekao od one točke kada je nešto bilo postignuto, koji su izazovi, ali i što želimo, i kakvi su izgledi to postići. Možemo reći da su u ovom razdoblju postignuti i provedeni brojni dogovori. Postignut je određen uspjeh, to ne možemo poreći, ali istodobno su ostali izazovi, posebno kada je riječ o provedbi gotovo 34 postignutih sporazuma i općenito u odnosu između Kosova i Srbije. Jesmo li bliži normalizaciji sada

2020. godine, nego što smo bili 2011. godine? E to nije lako pitanje. Možda bismo mogli reći da, iz određene perspektive. Ali, ako se zapitamo gdje želimo biti za deset godina, rekla bih da nismo. Nije nužno da napredak nije bio toliko obilježen. Bilo je razgovora o konačnom sporazumu, posebno tijekom prošle godine kada smo imali posebnog američkog izaslanika Richarda Grenella, ali i posebnog izaslanika gospodina Lajčaka. A pregovori mogu potrajati nekoliko mjeseci do konačnog sporazuma i mogu se postići unutar stranaka. Ali mislim da su ciljevi ovog postupka ono što nedostaje u svim tim razgovorima. Nastavljamo put u smjeru normalizacije, ali normalizacija za dvoje različitih ljudi znači različitu stvar - različitu za Kosovo i različitu za Srbiju i donekle i različitu za EU, zbog činjenice da EU ima neutralan stav prema Kosovu, a Kosovo nisu priznale pet članica EU. E to znači da je značenje za Lajčaka drugačije i kako je javno izneseno, a i kako će definirati normalizaciju, pa za Njemačku znači opet nešto drugo. Kada Njemačka govori o tome u javnosti, kaže da normalizacija znači priznanje te da bi to trebao biti krajnji cilj.

Pretpostavljam da ono što trebamo učiniti je definirati što želimo postići s ovim sporazumom. Konačni cilj nije dogovor sam po sebi, već razgovor o tome koji su to ciljevi koje želimo postići kroz proces normalizacije. Sada, s moje točke gledišta, ako govorimo o normalizaciji, naravno, rekla bih da se trebamo suočiti s prošlošću između Kosova i Srbije. Moramo priznati počinjene zločine, moramo dobiti oprost, zadovoljštinu za sve žrtve na Kosovu, jer rat nisu vodili pojedinci, pokrenuo ga je Miloševićev režim, a omogućila vojska i paravojne snage. Priznavanjem onoga što se dogodilo obilježava se vrlo važan početak na putu ka pomirenju i miru koji želimo. Za mene to znači normalizacija.

Istodobno moramo vidjeti kako se nositi s otvorenim pitanjima koja i dalje postoje između dviju zemalja i kako preći tu prepreku koju Srbija još uvijek ima, i ne osjeća se spremnom da prizna

Kosovo. Pretpostavljam da normalizacija znači suočavanje sa stvarnošću, a stvarnost koju vidim iz svoje perspektive je ta gdje se ja nalazim, na Kosovu. Istovremeno mislim da bi normalizacija trebala značiti tu konsolidaciju na međunarodnoj sceni Kosova i otvaranje sljedećeg poglavlja. A otvaranje sljedećeg poglavlja bilo bi teško ako nastavimo poricati i ako se nastavimo vraćati nacionalističkoj retorici i ako se budemo iznova poricali ono što se dogodilo, tamo gdje ima više riječi nego djela. Potrebni su nam čelnici koji imaju hrabrosti i vizije da se stvarno suoče s onim što se dogodilo, ali i da potaknu zbližavanje dvaju zemalja i izgrade mir. Mir nije nužno nedostatak rata, to sigurno znamo. Održivost, integracija u EU, pomirenje i nova budućnost za sljedeću generaciju to za mene znači normalizacija. Jesmo li još na toj točki, ne znam. Pokušavamo li? - Definitivno. Imamo li prave vođe? O njima bi možda vrijedilo razgovarati, ali čini se da iz osjećaja koji imam - i mislim da bi možda bilo prikladnije da govornici iz Srbije kažu nešto o političkoj situaciji u Srbiji - ali mišljenja sam da u ovom trenutku Srbija nije do te mjere spremna pogurati taj konačni sporazum o normalizaciji koji bi sadržavao inicijalno priznanje kao sastavni dio.

I zato što se čini da integracija u EU s Poglavljem 35 nije dovoljna, a Srbija želi nešto od Kosova, nešto što će dati društvu i moći reći: ovo sam postigao kako bih priznao Kosovo. Iako je to kompromis, mislim da je to tema mnogih rasprava, a i rasprave u Bruxellesu. Često kažemo da bi ovo trebala biti win-win situacija i da bi obje strane trebale imati koristi od toga. Gordan je prije spominjao Bosnu. Za mene kao člana društva na Kosovu je to poznato - prepoznajem da pregovori za sobom povlače kompromise, ali u isto vrijeme prepoznajem da ne bismo trebali pristati na sporazum koji bi Kosovo učinio nefunkcionalnom državom ili time formirati još jednu Bosnu i tako dobiti klastere etničkih grupa. Kosovo je multietnička država, to je građanska država. Kroz ovaj sporazum - i ovdje ću zaključiti - trebali bismo zadržati funkcionalnost Kosova

kao multietničke države, ali istovremeno izgraditi miran odnos sa Srbijom i zatvoriti poglavlje o prošlosti. Riječ je o dva partnera koji idu dalje zajedno s regijom na putu do europskih integracija. Stat ću na ovome i naravno očekujem vaše komentare. Hvala vam.

Holger Haibach

Puno Vam hvala na izlaganju. Mislim da ste vrlo dobro uravnotežili temu uzimajući interes naroda Kosova u obzir i pokušavajući nam pokazati kako se stvar može razvijati dalje, a to je, mislim, važno da se između različitih zemalja u regiji odvija konstruktivan dijalog. Želio bih upozoriti sve sada da ću prijeći na njemački jezik, jer ću razgovarati s kolegom Norbertom Beckmanom koji je sada u Beogradu. Dragi Norberte, koliko poznajem povijest Zaklade Konrad Adenauer, mislim da si u jedinstvenoj situaciji, jer si trenutno odgovoran za četiri zemlje u regiji. Razlog je bio promjena u kadrovima. Nadležan si za Srbiju, Kosovo, Crnu Goru i Sjevernu Makedoniju. Naravno, to daje gotovo jedinstven pregled političkog krajolika. Ipak je slučaj da ako si istodobno odgovoran za Srbiju i Kosovo, imaš poseban uvid u situaciju. Prije dvije godine, kada je rasprava o zamjeni teritorija bila na dnevnom redu, imao sam dojam da bi rješenje moglo biti bliže nego što bi moglo biti u ovom trenutku. Možeš li opisati situaciju - s jedne strane političku u Srbiji, a s druge strane kako vidiš dobrosusjedske odnose Srbije i njezinih susjeda.

Norbert Beckmann

Velika mi je čast što sam danas prisutan na petoj zajedničkoj konferenciji i što mogu govoriti o iskustvima u Srbiji danas. Sretan sam i što je Jeta tu. Prošli puta smo se dobro slagali, iako se nismo slagali. To je dobra stvar, zato radimo ove formate. Zahvalan sam i Gordanu što kontinuirano potiče održavanje ovih dijaloga u zemljama zapadnog Balkana. Jako sam sretan što vas sve ponovno

vidim – srdačnu dobrodošlicu želim. Nikad se nismo upoznali uživo, to bismo trebali učiniti u Beogradu.

O situaciji u Srbiji ili u Srbiji i okolini. Najvažnije ključne riječi koje definiraju Srbiju odavno su spomenute - to je i ostatak procesa integracije u EU i odnos prema takozvanim vanjskim silama. Kini, Rusiji i Turskoj to se spominje iznova i iznova. Morate to drugačije sagledati, iako bih želio još jednom naglasiti da je Europska unija u pogledu političkog djelovanja, ali i vanjskopolitičke strategije, najvažniji partner Srbije samo u pogledu činjenica. Pogled na kartu pokazuje nam da bez uskih veza i suradnje s Europskom unijom, a također i s pojedinim državama Europske unije, Srbija uopće ne može ispuniti svoju političku ulogu. Brojke iz njemačke perspektive: oko 65.000 radnih mjesta u Srbiji izravno je povezano s ulaganjima u njemačke tvrtke ili tvrtke kojima se iz Njemačke upravlja, a te se brojke povećavaju. Ako pogledamo razvoj u proteklih pet godina, u međuvremenu je ta brojka narasla s početnih 20-25.000 radnih mjesta na 65.000. To je veliko ulaganje i zanimljivo je da nije riječ samo o produljenoj ruci, već da sada rade i takvi poslovi koji rezultiraju s dodanom vrijednošću i razvojem. Pogledajmo cijeli automobilski sektor, gdje se ne izrađuju više samo kablovi, već i cijele sigurnosne komponente. Razvijeni su, izgrađeni i testirani, i to ne samo za europsko tržište, već i za cijeli svijet.

Potpuno je nesporno da postoji uska veza s Rusijom, koja se, međutim, više odvija u mentalnom području. Osoba sam koja također voli puno čitati i kada sam pročitao Anu Karenjinu postalo mi je jasno zašto su Srbija i Rusija tako usko povezane. Dapače, to je povezano s činjenicom da se neka vrsta bratstva, partnerstva razvila iz povijesti, tradicije i zajedničke kulturne, a manje je ekonomske prirode, manje je povezano sa sigurnošću. Naravno, Rusija ima veliki interes za kontakte sa Srbijom kako bi imala utjecaja na sigurnosnu politiku, a članstvo Srbije u NATO-u bilo bi

za vanjsku politiku – neću reći katastrofa - ali u svako slučaju nepoželjno. Međutim, ako pogledate brojke, zanimljivo je da se održava veći broj zajedničkih vježbi s NATO-postrojbama nego s ruskim jedinicama, što je također vrlo zanimljiva činjenica. Dakle, utjecaj Rusije u medijima je velik, nesporan i mora se također uzeti u obzir. Riječ je o ekonomskoj veličini, a ekonomski učinak ostaje mali. Ako zatim pitate studenta gdje vidi svoju budućnost, oni je ne vide u Rusiji, već u Europskoj uniji. To je također pitanje kako se doživljava budućnost vlastite zemlje (ako se želi ostati u vlastitoj zemlji). Odljev mozgova, posebno odlazak migracija kvalificiranih ljudi, jedan je od najvećih izazova za Srbiju.

Kinu kao velikog partnera mnogi doživljavaju kao scenarij užasa. Kina nastoji masovno utjecati, Kina se ne brine za uvjete koje mi u Europskoj uniji i Europi smatramo političkom normalnošću. Između ostalog, Kina se bavi političkim opcijama, Kina je također prvenstveno zainteresirana za trgovinu i, naravno, više od polovice svog uspjeha vidi u Pireju, Grčkoj, Albaniji i u središnjem položaju, u Srbiji. Uz to postoji i jasno prepoznatljivo političko prijateljstvo - ovdje je to dobar partner koji ima sve veći ekonomski i politički utjecaj u ovom sveukupnom kontekstu - koji nam je dobro poznat – preko Puta svile. I pri tome uvijek spomenem - trebali bismo biti sigurni da Put svile ne doživljavamo kao jednosmjernu ulicu, već možda i kao dvosmjernu, gdje i Europa može odraditi svoj dio. Srbija je središnja točka ovdje na zapadnom Balkanu i naravno, morate pažljivo pogledati kako biste vidjeli koliko je srpska vanjska politika u skladu s vanjskom politikom Europske unije, inače se to može osvetiti. Pogotovo kada je riječ o utjecaju Kine u smislu sadržaja.

Danas Tursku ostavljam postrani, jer Turska ima puno vlastitih problema. Ono što si je postavila kao vanjskopolitički cilj prije tri ili četiri godine, trenutno ni u mojoj percepciji nije toliko važno u

smislu vanjske politike. Valja procijeniti kako se dugoročno razvija. Odnosi su dobri, ali trenutno iz moje perspektive nisu kritični.

Odlučujuća točka, oko koje se Srbija više puta definira, upravo je proces pristupanja EU i tu je odlučujuće pitanje odnosa i normalizacije s Kosovom. Opet se nešto pokrenulo od kada se početkom godine promijenila vlast u Prištini. I prvo su ukinute carine. Dakle, važan zahtjev da se uopće stvori osnova za pregovore, gdje su se po mom mišljenju vratili početnim uvjetima Bruxelleskog sporazuma i gdje je sada na stvari prvo ispuniti te uvjete do kraja. Tada ostaje pitanje tko je politička kontakt osoba u Prištini? Naravno, formalno je to vlada, ali tko je dovoljno moćan da nešto o učini? Jer mislim da je sada svima jasno da normalizacija na koncu može značiti samo da mora postojati priznanje da bi se taj proces mogao dalje voditi. Cilj je na kraju postići članstvo Srbije u EU. S unutarne-političkog stajališta to nije baš lako, mora se razmotriti ono što sam upravo objasnio u vezi s Rusijom. Priznanje Kosova daleko je od mogućnosti da dobije većinu u Srbiji i pitanje je u kojoj mjeri tamošnje političke snage imaju dovoljno vremena da rade na tome.

U Srbiji su ove godine bili izbori, s poznatim rezultatom da oporba, koja dijelom bojkotira, i koja se dijelom pojavila, unatoč snižavanju praga nije uspjela ući u parlament s potencijalom koji je definitivno oko 15 do 20 %. Ova fragmentacija oporbe u skupine bila je dobrodošla i u javnosti. To je također pokazalo da ako na takav način protumačimo demokratska pravila igre, onda moramo računati s tim da politički gledano više ne sjedimo za istim stolom. Trenutno postoji šest članova srpskog parlamenta koji nisu članovi vlade. To znači, s druge strane, imamo više nego dovoljnu većinu da politički dobro napredujemo, a ta je odgovornost sada na Parlamentu, a vlada koristi ovu opciju. Osobno smatram da je najava - iako znam da je jako kritizirana - raspisivanja prijevremenih izbora nakon dvije godine opravdana i

također mudra odluka. Jer parlamentarni sustav koji se odvija gotovo bez parlamentarne oporbe ne može funkcionirati. Međutim, to je poštena ponuda, usprkos svim kritikama koje se iznose, ali mislim da je poštena ponuda strankama da se konsolidiraju i da sada mogu na tome raditi kako bi potom ponovno sudjelovale u parlamentarnim događanjima. To je također pitanje, kao što je rekla Jeta, i kao što je rekao Gordan, odgovorne politike, ako se demokracija ne shvaća ozbiljno na putu ka EU, a također i glede cijelog procesa transformacije u Srbiji. Ako to pretpostavljamo, onda također treba imati ljude koji preuzimaju odgovornost i donose odluke, a koji će biti na popisu za izbore te se koristiti jasno prepoznatljivim programom kako bi unaprijedili cijelu stvar u pravcu kuda bi Srbija trebala ići. Još jednom želim podcrtati sljedeće: pitanje Kosova vjerojatno je najteže pitanje za ovu europsku perspektivu pristupanja. Sada je prilika da djelujemo s obje strane; to nije samo na Srbiji da pokrene, već i na Kosovu, gdje moramo ozbiljno ispitati u kojoj se mjeri europska perspektiva koristi politički, da bismo potom udružili snage i integrirali se u područje Europske unije.

Posljednja točka. Zanimljivo je da postoje dvije različite razine političke percepcije: jedna o kojoj raspravljamo više-manje javno, i ona druga koja dobro funkcionira. Zapadno-balkanska prometna zajednica, razne kulturne aktivnosti i tako dalje, gdje šest partnera jednako sjedi za stolom u okviru Berlinskog procesa i izvan toga i pronalazi vrlo razumna politička rješenja. Vjerujem da je ovo dobar pristup zajedničkom pronalaženju rješenja za budućnost - u obliku činjeničnih politika i tehničkih pitanja i, naravno, također upućeno Europskoj uniji da se pristupni proces ne smije odgađati, jer vjerodostojnost Europske unije se smanjuje. Ako pogledamo nacрте za nova izvješća, posebno opet za Sjevernu Makedoniju i Kosovo, ali i Srbiju, tada se stiče dojam da su navedene mnoge točke koje doduše ne obnavljaju prepreke, ali ih čine toliko

nesavladivima i tada se stiče dojam da će ovaj proces trajati jako dugo i to ne bi bilo dobro za regiju, a također ni za Europsku uniju.

Holger Haibach

Hvala dragi Norberte na pregledu. Prije nego što ukratko uđem u sadržaj onoga što si upravo rekao, hvala ti što tako učestalo sudjeluješ u cijeloj ovoj seriji. To je također zbog posebne kadrovske situacije ovdje u Zakladi Konrad Adenauer, ali tvoj je doprinos uvijek dobrodošao i ujedno vrlo kompetentan. Mislim da si s pravom rekao da i Europska unija ima određenu obvezu da to učini. Vidjeli smo koliko je bilo mučno započeti pristupne pregovore sa Sjevernom Makedonijom i Albanijom, i mislim da je to velikim dijelom zbog činjenice da još uvijek nema vizije unutar Europske unije, niti jedinstvene ideje o tome što zapravo želimo učiniti s tom regijom. To je naravno utoliko teže, jer, s jedne strane, poziva vanjske aktere koje si upravo imenovao da krenu u akciju, a s druge strane to također ima učinak na vjerodostojnost Europske unije – ista zapravo pati od svega ovoga kao i od nedostatka vizije.

Sada ću se vratiti na engleski i želio bih pozdraviti profesora Zorana Dragišića. Puno Vam hvala što ste s nama. Bili ste s nama već i na prvoj konferenciji, pa dopustite mi da Vam poželim dobrodošlicu. Jako sam sretan što ste odvojili vremena, jer ste i Vi u vrlo jedinstvenoj poziciji - istovremeno ste političar i profesor na Fakultetu bezbednosti u Beogradu. Molim Vas, možete li nam dati svoje viđenje situacije u Srbiji u odnosu na susjede?

Zoran Dragišić

Zahvaljujem na pozivu. Ja ću govoriti na srpskom jeziku. Apsolutno bih se složio što sam čuo od kolegice Jete i od kolege Akrapa, a to je da je situacija na prostoru Balkana u velikoj mjeri – kako se to

područje sada naziva u jugoistočnoj Europi - dakle u velikoj mjeri zavisi od Srbije kao najveće zemlje u regiji koja ima najveći utjecaj i na okolne države. U svakom slučaju smo svjesni situacije, jer i velika odgovornost leži na njima za stanje u regiji. Tu je nekoliko stvari koje su bitne. Tu je pitanje između Beograda i Prištine koje već traje i o tome je govorila već i kolegica Krasniqi, jer pregovori traju već dosta dugo s promjenljivim uspjehom. Zadovoljan sam da je taj proces u ovom trenutku politički stabilan, jer u ovom trenutku nemamo rat... *(smetnja u trajanju od 75 sekundi)*...

Kolegica Krasniqi rekla je jednu stvar s kojom se slažem, a to je da mir ne znači samo odsustvo rata, ne znači samo odsustvo oružanih sukoba. Vjerujem da odnosi između nas moraju biti podignuti na jednu daleko višu razinu, jer u jednoj mjeri to je pitanje politike i to je pitanje odluka. No s druge strane valja učiniti vrlo hrabre korake na svim područjima... *(smetnja u trajanju od 60 sekundi)*...

Mislim da na Kosovu imamo strahovit problem, a to je da pokušavamo riješiti problem istom filozofijom kao i kada je problem nastao, odnosno stalno ponavljamo iste postupke i očekujemo drugačiji rezultat. To nije samo krivnja Srba i Albanaca. Mislim da tu krivnju u velikoj mjeri snosi i Europska unija - dakle ta krivnja ne pripada ni jednoj pojedinačnoj državi Europske unije. No nemojte zaboraviti dvije stvari koje naizgled nemaju veze jedna sa drugom: pitanje Brexita, to jest izlazak Velike Britanije iz Europske unije koji je značajno oslabio povjerenje u Europsku uniju. I to ne samo u zemljama Zapadnog Balkana, nego je to povjerenje oslabilo i u samoj Europskoj uniji. Dok se Europska unija bavila svojim problemima, prostor su popunile druge zemlje na različite načine. Mi u Srbiji ne možemo biti nezadovoljni sa suradnjom s Europskom unijom, ne, naprotiv Europska unija naš je najveći ekonomski partner, naš najveći donator, iz zemalja Europske unije dolazi nam najveći broj investicija i preko 90% naše ukupne ekonomske suradnje vezano je za zemlje Europske unije i

za zemlje našeg neposrednog okruženja. U tom smislu mi imamo odličnu suradnju.

Međutim otvoreni politički problemi kao što je pitanje odnosa Beograda i Prištine ne mogu biti riješeni bez ozbiljnog sudjelovanja Europske unije, prije svega jer Srbija sebe vidi u obitelji zemalja europskih naroda, a članstvo u Europskoj uniji nas je strateški cilj. Želimo probleme u regiji prije svega riješiti uz pomoć Europske unije i na europskim načelima. U tom smislu je inicijativa takozvani Mali Šengen - u koju su uključene zemlje Zapadnog Balkana - jako dobra inicijativa i mislim da će donijeti mnoge benefite za sve zemlje u regiji. Mi ćemo se prije svega uvježbati da uspostavimo međusobne odnose na načelima na kojima funkcionira Europska unija. To je benefit jednako za regiju, kao i za Europsku uniju, jer će zemlje regija u potpunosti pripremljene ući u Europsku uniju. S druge strane ćemo mi kroz ekonomsku suradnju značajno ojačati svoju ekonomiju i otvoriti mogućnost i europskim partnerima za značajnije investicije.

Naša ideja nije da postanemo netko tko će desetljećima biti izdržavani član europske obitelji, ne naprotiv, želimo na Balkanu biti netko od koga će Europa imati koristi, ne kome će se dolaziti i davati donacije i humanitarna pomoć. Želimo biti zemlja u koju će se investirati i gdje će se zaraditi. Želimo također da naša poduzeća ulaze na europsko tržište i tamo ozbiljno zarađuju. Naša ideja nije biti periferijom Europe, nego želimo postati ravnopravni članovi europske obitelji.

U tom smislu treba dakle postaviti pregovore između Beograda i Prištine. Moramo tražiti potpuno nove puteve kako ćemo rješavati stvari. Jer očigledno sustav mrkve i štapa ne funkcionira na najbolji način. Najgora stvar koju često čujem iz Beograda i iz Prištine je da taj nekakav konačni sporazum između Beograda i Prištine, koji se treba donijeti, pa onda taj konačni sporazum treba

biti neki novi početak odakle ćemo mi krenuti. Mislim da taj finalni sporazum koji treba biti postignuti između Beograda i Prištine i aj mu se nadam u najskorijem mogućem vremenu, taj dogovor trebao bi biti rezultat svih napora učinjenih na terenu, svih koraka koji su učinjeni u ekonomskoj suradnji, u kulturnoj suradnji, u obrazovnoj suradnji. A ne da čekamo da se taj dogovor postigne, pa da onda od te točke krenemo s takvom su radnjom.

Kada govorimo o Bosni i Hercegovini možemo govoriti o nekim lekcijama koje smo naučili vezano za Dejtonski sporazum. To je sporazum kojim je naravno prekinut rat, na svu sreću rat na Kosovu je završen prije 20 godina i mi danas imamo situaciju da je taj rat za nama već dva desetljeća. No u Bosni i Hercegovini imamo Dejtonski sporazum kojim je završen rat, kojim je prekinuto neprijateljstvo, ali nije uspostavljen mir. Nije učinjen taj dodatni korak u pravcu integracije, u pravcu uspostavljanja normalnog društva u Bosni i Hercegovini. Nije se dalje razmišljalo kako će Bosna i Hercegovina funkcionirati dalje kao država.

Dakle za nas je sada veoma važno uspostaviti funkcionalne odnose između Beograda i Prištine. Meni prilično smeta kada se pitanje priznavanja ili ne priznavanja Kosova postavi kao ključno pitanje od kojeg ćemo sve dalje započeti. Mislim da je to potpuno pogrešan pristup. Ne možemo pregovore započeti s onim oko čega se ne slažemo. Krenemo li rješavati ono oko čega se ne slažemo, nećemo nikada stići do onoga oko čega se slažemo. Mislim da moramo početi s pitanjima oko kojih se slažemo, jer oko pitanja glede kojih se slažemo jedni drugima nećemo raditi probleme, kao što je bilo uvođenje poreza od 100% na robu iz Srbije ili iz Bosne i Hercegovine, pa onda tražiti da ukidanje tih poreza bude uvjet za nove pregovore i tako dalje. Dakle Imali smo dosta problema u tim pregovorima, ali zato smo tu da bismo te probleme rješavamo. Smatram da moramo pristupiti tome s jednom posve drugačije filozofijom te da Europska unija treba

bitno promijeniti svoj stav. Jako dobra vijest za cijeli Zapadni Balkan je da su Sjeverna Makedonija i Albanija otvorile pregovore. To je iznimno dobra vijest za cijelu regiju koja mene jako veseli, a to je da ćemo mi vjerujem već sutra u skupštini Srbije izglasati zakon kojim ćemo potvrditi sporazum između Vlade republike Srbije i Savjeta ministara Albanije, po kome će se moći putovati samo s osobnom iskaznicom između Srbije i Albanije, što mislim da će značajno olakšati komunikaciju između dva naroda.

Autocesta kojom se treba povezati Srbija i albanska obala također je vrlo značajna stvar, mislim da zapravo izgradnja autocesta, uspostavljanje ekonomske suradnje jako je bitno. Meni je jako žao, volio bih vidjeti albanske studente s Kosova i Metohije na Beogradskom fakultetu, volio bih vidjeti naše studente na Prištinskom sveučilištu, volio bih ugostiti kolege iz Prištine kako bi održali predavanja na Beogradskom sveučilištu i s velikim zadovoljstvom bih otišao u Prištinu učiniti isto. Na tom se planu malo radi, na planu suradnje akademske zajednice, na planu kulturne suradnje. Na početku to naravno nailazi na probleme, ali te početke valja učiniti. Sjetimo se samo kulturnih festivala koji su se održavali u Beogradu i koje su napadali pripadnici ekstremne desnice. Prve godine to je bilo jako skandalozno jer su albanski umjetnici došli u Beograd, druge godine toga je bilo manje i na koncu to će postati normalno. No te prve korake moramo učiniti, a uloga Europske unije tu je nezamjenjiva. Kada govorimo o utjecaju - i tu ću završiti - izvaneuropskih faktora što se nas tiče utjecaj Sjedinjenih Američkih Država dobrodošao je. Sa Sjedinjenim Američkim Državama uspostavljamo sve bolje odnose i mislim da je euro-atlantsko partnerstvo perspektiva i Srbije.

Kada je utjecaj Rusije u pitanju, taj se utjecaj ne ispoljava kao neki pozitivan utjecaj. To znači da mi načelno iz Rusije nemamo donacija, to apsolutno ne postoji, a nemamo ni neke naročite investicije. Norbert je govorio o iracionalnim odnosima. No valja

imati na umu da se Rusija pokušava vratiti u Europu kao velika sila i to je naravno potpuno legitimno - svi pokušavaju imati što veći mogući utjecaj. Taj se utjecaj u Srbiji ispoljava tako kako je Gordan rekao i tome zaista nemam što me dodati ni oduzeti. Ispoljava se preko medija, preko određenih narativa koji nemaju puno veze sa stvarnošću. Ali ako danas pitate nekoga glede cjepiva - bila je anketa među ljudima u Srbiji u vezi toga - nitko nije oduševljen primiti rusko cjepivo, svi bi radije primili cjepivo proizvedeno u Njemačkoj ili u Velikoj Britaniji. Nitko ne želi voziti Ladu, svi voze Volkswagen. Na pitanje gdje biste se željeli iseliti? Jer naravno da imamo veliko iseljavanje iz Srbije, no nitko ne odlazi u Rusiju, ljudi odlaze u Njemačku, Austriju i Švedsku. Tako da načelno je riječ o narativu.

Kao što sam rekao - nitko ne vozi ruski automobil, svi voze njemački automobil. U tom smislu smeta mi kada netko govori o strahovitoj bliskosti i slavenskoj povezanosti između Srba i Rusa, jer nama su Hrvati neusporedivo bliži narod, Crnogorci su gotovo identičan narod. Tu su i Bugari koji su nam također veoma bliski narod. Kažu da je to zato jer su pravoslavci, pa i Bugari su pravoslavci, i Grci su pravoslavci, i Crnogorci su pravoslavci. Tako da ne vidim da tu postoji neka naročita povezanost između Srba i Rusa, koja ne postoji između Srba i nekih drugih naroda s kojima nemamo baš tako dobre odnos.

Što se tiče politike valja reći sljedeće: kada god se Europska unija izvuče sa Zapadnog Balkana, kada god je ona neaktivna, prostor se otvori i to je ono što administracija u Briselu treba znati. Naravno Europa je naš cilj, članstvo u Europskoj uniji naš je strateški cilj, ali bilateralni odnosi s Njemačkom, s Italijom i s Austrijom koji su naši najbitniji ekonomski partneri, u ovom trenutku daju puno više rezultata. Tako da generalno gledano mislim da Europska unija treba pružiti podršku prije svega pregovorima između Beograda i Prištine, ali treba i razumjeti da

se priznavanje nezavisnosti Kosova ne može postaviti kao uvjet. Jače prisustvo Europske unije na Zapadnom Balkanu u svakom slučaju osigurat će bolju poziciju i za Europsku uniju i za sve zemlje Zapadnog Balkana.

Holger Haibach

Puno Vam hvala, Prof. Dragišiću na doprinosu. Volio bih se nadovezati na ono što ste rekli, da je potreban novi pristup kada je riječ o regiji i Europskoj uniji i kako se mogu zbližiti. Također ono što je Norbert rekao - na praktičnoj razini stvari se odvijaju prilično dobro, između zemalja Zapadnog Balkana 6, a čini se da je ideja Mini-Schengena također primjenjiva, tako da postoje stvari koje bi nas mogle odvesti dalje. Želio bih dati riječ gospodinu Nikoli Laziću iz Centra za društvena istraživanja u Beogradu. Gospodine Lazić, volio bih čuti što Vi mislite, što bi se moglo učiniti sa strane Europske unije za poboljšanje situacije u regiji i recite nešto o Vašim stavovima o trenutnoj situaciji u Srbiji.

Nikola Lazić

Dopustite da se nadovežem na to što je Profesor Dragišić rekao, s kojim dijelim mišljenje. Da počnemo od Europske unije i Srbije, pa onda o odnosima u regiji. Što se tiče Europske unije mislim da je došlo do toga da Europska unija nema u planu skoro proširenje, mora se prvo dogoditi konsolidacija i određena vrsta repozicioniranja unutar same Europske unije, osobito poslije izlaska Velike Britanije, ali i pandemija Corona virusom. Mislim da čitava regija Zapadnog Balkana mora zajedno ući u Europsku uniju. Moje mišljenje je da Srbija neće pojedinačno ući u Europsku uniju i da naš razvoj neće biti pojedinačni, već zajednički. Srbija će ući s najmanje još tri zemlje u Europsku uniju - pri tome mislim na Crnu Goru i Albaniju za početak.

Mislim da mini Šengen nije alternativa Europskoj uniji, već je put do Europske unije. Mini Šengen je dobra stvar koja može pokazati gdje možemo surađivati, odnosno kao što je Profesor Dragišić rekao, da ne krenemo od onih stvari koje nas razdvajaju. Zašto moramo nužno govoriti o međusobnom priznanju? Zašto moramo odmah krenuti od tema koje nas razdvajaju, mislim da bismo trebali krenuti od tema koje nas spajaju, odnosno da ekonomski odnosi i zajednički ekonomski prosperitet bude prioritet. Ako vidimo da zajedno puno bolje živimo, da zajedno možemo imati veće ekonomsko tržište, da na tom ekonomskom tržištu možemo plasirati više robe u Europsku uniju to je bolje, nego razmišljanje koje vlada u Srbiji i u čitavoj regiji a to je 'neka susjedi crkne krava'. Razmišljaju tako umjesto na način da Albaniji, Makedoniji, Crnoj Gori Bosni i Hercegovini bude bolje, jer ako je njima bolje, tada će i nama biti bolje, jer smo svi mi dio te regije i nitko od nas ne može se izdvojiti. Na primjer, e Srbija će se razvijati, a za ostale zemlje baš me briga! Ili ako neka druga zemlja tako razmišlja.

Ja često idem u Albaniju i ja ljetujem u Albaniji, u Ulcinju imam kuću - to je albansko govorno područje - imam puno prijatelja Albanaca, gotovo podjednako prijatelja Albanaca kao i Srba. Uvijek pronađemo točke koje nas spajaju, uvijek pronađemo nešto što nas spaja, bilo to obrazovanje, bilo to zajednički projekt na kojem radimo, bez obzira što - uvijek je nešto što nas može spajati. Mladi ljudi u regiji surađuju kroz razmjenu znanja, kroz obrazovanje i putem suradnje sveučilišta. Zašto ja ne bih otišao na razmjenu u Tiranu, ili netko iz Tirane u Beograd? Zašto ne bih kao student doktorskih studija otišao na prištinsko sveučilište ili netko s prištinskog sveučilišta na beogradsko sveučilište?

Mislim da su to teme koje bi Europska unija trebala potencirati. Europska unija treba potencirati stvaranje međusobne mreže, odnosno otvaranje puteva, stvaranje zajedničkog ekonomskog interesa, a ne da krenemo od toga što nam je sve bila točka

sporenja. Mislim da ako se u Srbiji predstavi to da mi moramo priznati Kosovo kao nezavisnu državu, to neće imati pozitivan učinak u čitavom društvu, jer političke elite ne žele donijeti nepopularne mjere, nepopularne poteze, to bi ih moglo koštati položaja vlasti. Europska unija mogla bi uložiti više energije i trebala bi potencirati međusobnu suradnju koja će jednoj i drugoj i trećoj strani donijeti nešto dobro, a ne da se krene s glavnom temom. Također u odnosu Beograd i Priština smatram da trebaju postojati kompromisi - i jedna i druga strana trebaju biti spremne odreći se nečega, zaradi višeg cilja.

Smatram da je pogrešna percepcija Europske unije i Amerike, nekako je to loš potez k pomirenju i međusobnom napretku. Čuo sam najave da će Madeleine Albright ponovno biti uključena u pregovore između Beograda i Prištine, a to je vraćanje duhova prošlosti, to je nešto što opet vodi sukobima. Također se slažem s Profesorom Dragišićem po pitanju utjecaja Rusije u Srbiji, da taj utjecaj nije toliko velik. Ta je bliskost najviše povezana medijski i možda je na nekoj epskoj i tradicionalnoj razini, koja nije realna. Imamo veće kulturološke bliskosti s Turskom, s našim susjedima, nego što imamo s Rusijom. Mi najviše poslujemo s Europskom unijom. Mislim da javnost i političke elite u regiji trebaju pronaći put i trebaju svoje političke poene staviti sa strane i shvatiti da mogu sigurno više prosperirati kroz suradnju – i kao društvo u cjelini, ali i političke Elite.

Holger Haibach

Hvala vam gospodine Lazić na izlaganju. Želio bih otvoriti drugi krug i postaviti jedno pitanje svakom govorniku, a nakon toga ćemo najvjerojatnije biti na kraju naše konferencije. Htio bih uzeti ono što je gospodin Lazić upravo rekao, a to je da ako želimo zaista riješiti probleme između Kosova i Srbije, trebaju joj neki kompromisi, što bi moglo biti bolno za obje strane. Dakle,

prirodno je da dvije vlade i dva politička krajolika uvjere stanovništvo u svojim zemljama da pronađu rješenja. Međutim, to bi bilo moje pitanje gospođi Krasniqi: Kakva bi mogla biti uloga koju Europska unija igra u možda olakšavanju pregovora?

Jeta Krasniqi

Nekoliko stvari prije nego što pređem na pitanje što EU može učiniti. Slažem se da se moramo držati zajedničkih područja u kojima možemo pronaći međusobno razumijevanje i gdje možemo zajedno surađivati. Mislim da je tako zamišljen proces dijaloga 2011. godine razgovorom o tehničkim pitanjima, a ideja je bila da se politika ostavi po strani. No ono što smo shvatili u dijalogu koji olakšava EU jest da je između Kosova i Srbije sve politika - čak i pitanje diploma. Ne možemo se složiti s provedbom sporazuma o diplomu, jer se radi o politici. Imamo problem i možemo ga riješiti ili odlučiti zaobići ga, ili ne priznati ili možemo imati i hrabre vođe vizionare koji se zapravo suočavaju s problemom i pokušavaju ga riješiti.

Gospodin Lazić rekao je da to nekoga u Srbiji može politički koštati ako će reći narodu da u ovom procesu moraju priznati Kosovo. Pa dobro, ali to se mora učiniti. A vođe postoje, bez obzira na to jesu li u Srbiji i na Kosovu ili u bilo kom dijelu Europe ili u nekom dijelu svijeta, oni su tu da donose teške odluke, zato ih građani i biraju - da donose teške odluke i vode zemlju prema viziji. Možemo ili htjeti zaštititi političku poziciju određenog političara, jer to određenog političara ili političku skupinu može skupo koštati, ili mi kao društvo se želimo zapravo time baviti, s onim što zaista je i pokušati to riješiti. Možemo nastaviti s tim i reći, idemo pronaći zajednički jezik i pretvarati se da rješavamo problem. Ali prošlo je deset godina otkako su započeli pregovarački procesi i nismo uspjeli riješiti mnoge probleme koje imamo. Još uvijek se oko puno toga ne slažemo, a tiče se svih postignutih sporazuma, i ne

mogu se provesti - primjer koji sam navela su diplome. Ne provodi se.

Jako je dobro raditi razmjene, kao što je rekao gospodin Dragišić, ali ostaje problem priznavanja diploma koje Prištinsko sveučilište treba priznati studentima iz Srbije ili za studente s Kosova kojima se trebaju priznati diplome na sveučilištu u Beogradu? Imamo studente čije diplome vrijede, koji su studirali na Sveučilištu u Prištini, a Srbija ih ne priznaje, pa tamo ne mogu dobiti posao. Uvijek sam za suradnju, ali valja sagledati koliko je živ problem i dopustite nam da ga riješimo. Razmjena da, ali pokušajmo to i učiniti. Zbog toga sam ukazala na činjenicu da moramo razumjeti što želimo raditi. Možemo reći - ok, ovo nije konačni sporazum, ovo je sporazum koji nas vodi do drugih sporazuma i utire možda put prema konačnom sporazumu. Ali ako je ovo konačni sporazum između Kosova i Srbije, tada nam treba smjelost, treba nam vizija i hrabrost i očekujem da ću prepoznati takvu vrstu hrabrosti od vodstva Srbije. Ali to je moje očekivanje kao građanke države Kosovo. Mogu samo tražiti i poticati građane Srbije da upute isti zahtjev prema svojoj vladi, ali to je i dalje njihov izbor kako žele riješiti situaciju.

Opet – riječ je o politici i bilo bi u redu da smo u ovih deset godina njegovali i normalizirali odnose, ali što se dogodilo u ovih deset godina? Mi to nismo učinili. Gospodin Dragišić spomenuo je carinu i mjere uzajamnosti. Carine, ne znam jeste li to spomenuli, ili reciprocitet. Spomenuli ste carinu. No pitanje je, zašto je nametnuta carina? Budući da smo imali politiku države Srbije koja je aktivno lobirala protiv priznavanja Kosova kao države i njegovog članstva u međunarodnim organizacijama. Pa ako sada želimo reći - ok, pretpostavimo da Srbija ne želi priznati Kosovo, ali ne poduzima aktivne mjere da blokira zemlju. Ali ako poduzima aktivne mjere da je blokira, to znači da ne namjeravate postići normalizaciju odnosa i morate to onda riješiti na drugačiji način.

Dakle, možemo ili izabrati da se vrtimo u krug još 20 godina i reći - ok, radit ćemo to korak po korak i možda možemo izgraditi odnose, ili možemo reći sljedeće: ok, pokušali smo deset godina. Postoje dogovori, ali većina se ne provodi. Što želimo? Želimo li da još jedna generacija ponovno razgovara o dijalogu između Kosova i Srbije i raspravlja o pitanju koje nije riješeno ili ga zaista želimo riješiti?

Ljubitelj sam rješavanja problema i trudim se gledati naprijed. No kada je riječ o tome što EU može učiniti, mislim da EU mora imati hrabriji stav. Sada razumijem da - kao što sam već rekla za Srbiju - nije dovoljno da Srbija ima pristup EU da bi priznala Kosovo kao državu, i mislim da bi to trebalo biti više nego dovoljno. Potpuno se slažem s onim što je rekao gospodin Lazić - želimo da naše susjedne države imaju vladavinu prava, želimo da imaju pravdu, slobodu medija, želimo opoziciju u parlamentu, jer je i za nas bolje da nas okružuje što više demokratskih zemalja. Mislim da bi EU trebala biti odvažnija u traženju i određivanju što znači normalizacija, ali u isto vrijeme mislim da bi se EU trebala odlučiti glede onoga što smo do sada vidjeli i tražiti stabilnost i širenje vladavine prava, slobode medija i slobode udruživanja.

Ako pobliže pogledamo regiju, vidimo da se regija približila EU, naravno, osim Kosova, jer Kosovo još uvijek nema perspektivu EU, iako je u papirima i retorici bliže EU, ali u stvarnom svijetu to znači da nema perspektive, jer Kosovo ne priznaje pet zemalja. Ali ako sagledamo regiju - regija se približila EU, ali njezina se demokracija nije uskladila s tim kretanjem prema EU. Dakle, imamo problem i mislim da bi EU trebala jako paziti jer nije uvijek stabilnost važna, ali važno je da postoji vladavina prava, borba protiv korupcije i organiziranog kriminala, sloboda medija, sloboda udruživanja i pluralizam. Ne možemo se pretvarati da regija ima zarobljenu državu, da postaje zarobljena država i da postaju autokrat. Možemo puno puta ponoviti – i zaključit ću ovdje – puno smo puta

raspravljali na temu poput onoga što ste i vi pitali: što želite više? Želite li imati zemlju u kojoj Vučić ima cijelu moć? Ili želite Kosova gdje toliko nedostaje političkog konsenzusa? I iskreno, rekla bih, da više volim nedostatak političkog konsenzusa i jednog čovjeka koji bi imao svu moć, jer to ne ide prema putu izgradnje demokracije, već prema izgradnji autokratske države. Ali to je naravno moj pogled odavde, s Kosova i kako vidim da se regija razvija. Hvala vam puno. Željela sam čuti koentare kolega iz Srbije. Dakle, ovo su bila moja razmišljanja.

Holger Haibach

Puno Vam hvala na vrlo dojmljivoj izjavi i volio bih to tako i prihvatiti, a ja ću se sada prebaciti na njemački da bih Norbertu postavio pitanje. Norbert, sada se puno razgovaralo o tome koliko je potrebno donositi hrabre odluke i vizije, a potrebni su i hrabri političari. Pitanje koje si postavljam glasi: Srbija već nekoliko godina ima stabilne političke uvjete, sa snažnim predsjednikom. Mislim da to mogu tako formulirati. Kada pogledam situaciju na Kosovu, ona je puno „nestabilnija“, a to se odnosi i na druge zemlje, poput Crne Gore, u kojoj je sada došlo do promjene vlasti nakon vrlo dugo vremena. Zbog toga si postavljam sljedeće pitanje: koji politički uvjeti zapravo moraju prevladati i koje političke vođe ili kakve karakteristike moraju postojati da bi se uspostavili procesi zbližavanja u regiji, a posebno između Srbije i Kosova?

Norbert Beckmann

Hvala Holgere na pitanju. To je pitanje koje se tiče izvedivosti. Da, hrabre odluke vjerojatno su upravo prava i ključna riječ. Hrabre odluke znače da netko kaže da želimo promicati priznavanje Kosova sa srpske strane na temelju partnerstva ili nečeg drugog. Ono na što sam mislio u svojoj uvodnoj riječi bilo je da na toj razini

imamo blisku suradnju i da ista funkcionira. Ali uvijek ima problema, također u svakodnevnom životu, poput spomenutog - pitanje priznavanja znanstvene diplome. Ali za to se mogu naći rješenja. Vlasti su također zainteresirane, a uključeni su i dionici, da životi ljudi funkcioniraju. Ovo je naporan posao, nije siguran uspjeh, sve se mora odraditi, no ono što se događa na drugoj razini ide u dobrom smjeru.

Vjerujem da je potrebno i zaista važno poraditi na uvjeravanju - a za to će ipak trebati vremena - jer Kosovo nije bilo koji dio negdje u Europi, nego valja shvatiti da Kosovo, kao dio preambule srpskog ustava, sa srpskog gledišta pripada nacionalnom teritoriju i da se sada pojavi predsjednik, kao izabrani predstavnik države i kaže "... onda ćemo to jednostavno priznati" to bi značilo kršenje ustava. Nitko u Europi ne može ni od koga tražiti da krši ustav kao izabrani predsjednik. S druge strane je za sada prilično mirno kada imamo oporbene stranke koje trenutno nisu u parlamentu, ali također i izvan parlamenta i na pitanju Kosova radi se vrlo malo. Mislim da moramo puno više raditi na nacionalnom konsenzusu kako bismo u Srbiji bili uvjereni u normalizaciju, kako se to podrazumijeva za većina članica Europske unije, kao što se podrazumijeva i za Amerikance. A za to jednostavno treba vremena. O ovoj temi valja razgovarati puno intenzivnije i uvjeren sam da će to funkcionirati i u svakodnevnom životu. Važno je da se ne stvaraju dodatne prepreke, već da se te prepreke uklanjaju.

Ekonomija je u ovom slučaju zaista uzorna. Pokušava se surađivati najbolje što se može i to valja uzeti kao primjer, gdje ljudi primjećuju da kada se uvjeti normaliziraju, svi od toga imaju koristi. To se također može koristiti za stvaranje većine. I vrlo važan aspekt je naravno sigurnosni aspekt. Mora nestati ta zabrinutost oko mjesta koja su važna za Srpsku pravoslavnu crkvu na Kosovu i to da ona nisu sigurna. Vjerujem da Europska unija i Amerikanci ovdje mogu dati vrlo značajan doprinos osiguranju te

da postoji i povjerenje u osiguravanje vjerski važnih mjesta. To se može riješiti kao formalno-pravno pitanje. Obje su države sekularne države, pa se to može urediti prema legalističkim načelima. Emocionalno, to nam je poznato i iz politike, to je drugo pitanje i ovdje nam treba puno, puno jače razvijeno povjerenje, i puno jača tematizacija. Treba reći, u redu, ovaj osjećaj neizvjesnosti, koji trenutno nije realno dokazan, ali mi za to možemo garantirati.

Holger Haibach

Hvala dragi Norberte što si nam pokazao i jedan drugi put, iz druge perspektive. Volio bih uzeti u obzir što je Norbert rekao kako bih profesoru Dragišiću postavio pitanje. Ali prije toga, molim Vas isključite funkciju prevođenja i programe Zooma kako bismo mogli čuti Vas i prijevod. Pitanje: biste li podržali ideju Norberta, koji je rekao da ako stvorimo dovoljno Soft Power, dovoljno mekih tema da pokrenemo stvari, poput gospodarstva, turizma, slobode kretanja, osiguranja vjerskih mjesta i slično, mislite li da bi to pokrenulo političke procese brže nego što je to bio slučaj do sada?

Zoran Dragišić

Da, ja vjerujem da upravo ono što je snaga Europe, a to je da je taj soft power, dakle neka moć i ja vjerujem da mi odnose između Srba i Albanaca možemo rješavati upravo boljim razumijevanjem i radom na području obrazovanja o čemu smo već i govorili. U tom smislu nam Europska unija može puno pomoći. Slažem se s Jetom da je to kod nas sve manje-više politika - što god da pokrenete to je političko pitanje. Bilo da je pitanje kulturnih festivala, bilo da je pitanje nastupa nogometaša iz Srbije, crnogorskih državljanina koji trebaju igrati za Crnu Goru protiv Kosova i slične situacije. Politika se pojavljuje na nekim mjestima gdje je apsolutno ne bi ste mogli očekivati. To je s jedne strane, a s druge strane govorimo o tome

da je problem što mnogi od tih dogovora koji su do sada postignuti nisu ostvareni. Jedan od najvažnijih je zajednica srpskih općina kod kojih je vidimo da nema ničega. Mi sada govorimo o diplomama, što je mnogo manje problem, to se i može riješiti vrlo lako, ali zajednica srpskih općina od kada je dogovoreno stoji kao jedna od vrlo bitnih tema za Srbiju i općenito za cijelu srpsku zajednicu na Kosovu i Metohiji.

Tako da generalno gledajući ti problemi nas uvijek na se vraćaju na početak. Mi zapravo moramo daleko više poraditi upravo na toj mekoj moći, na razumijevanju - to naravno nije nimalo lako. Ja nisam naivan da vjerujem da bi smo se mogli pojaviti na Kosovu ili da mogu Albanci doći ovdje u Beograd i reći „... sve je super, sada se puno volimo!“ Tako to neće funkcionirati. Ali mislim da ekonomska suradnja, kulturna suradnja je dobra. Također odlazak srpskih turista na albansko more može puno toga učiniti, da izvoz naše roba preko albanskih luka dakle može puno više postići od jalovih beskrajnih sastanaka koji do sada nisu puno donijeli, ne čak su doveli do više nerazumijevanja, nego do razumijevanja.

Počelo je od priznavanja Kosova. Ako je jedina priča u pregovorima između Srbije i Kosova da se Kosovo prizna, onda ne znam čemu razgovori. Onda su ti razgovori apsolutno besmisleni. Ako je jedina tema tih razgovora priznavanje nezavisnosti Kosova, mi u Srbiji nismo spremni to učiniti. To vam moram odmah reći. Ja prvi, ako bih trebao to učiniti, ako bih ja trebao donijeti odluku oko nezavisnosti Kosova u ovom trenutku moram reći da sam izrazito protiv toga. Mi moramo raditi jedino kroz dijalog koji će dovesti do normalizacije, no ako je normalizacija samo priznavanje nezavisnosti Kosova, onda ne znam o čemu mi dalje trebamo razgovarati. Očigledno je da nije samo to, niti je Kosovo, niti je nezavisnost Kosova završena stvar. Da je to završena stvar ne bi smo danas o tome pregovarali.

Sa srpske strane postoji otvorenost i spremnost da se razgovara, da se pregovara, ali da se cijela stvar prosto svodi na nezavisnost Kosova i na pitanje zašto Srbija radi na procesu povlačenja priznavanja Kosova, pa i Kosovo radi na procesu priznavanja. To su dakle dvije suprotne političke pozicije. Cilj pregovora upravo je u tome da se suprotne političke pozicije približe, da uspostavimo normalnu suradnju, bez međusobnog ucjenjivanja i bez međusobnih pritisaka.

Zbog toga je važno da se ne vraćamo na početke, jer nikada radeći onako kako ste radili u vrijeme kada je problem nastao, ne možete taj problem riješiti. Mir na Kosovu i kada kažem i mir pri tome mislim na potpunu normalizaciju - to će biti mir hrabrih. Mir hrabrih političara u Beogradu i mir hrabrih političara u Prištini koji će imati snage i koji će imati dovoljno hrabrosti da jedni i drugi svojim građanima priopće vijesti koje ni jedni ni drugi ne želi čuti.

Holger Haibach

Hvala Vam puno. Dali ste mi vrlo zanimljivu ideju da postavim malo provokativnije pitanje gospodinu Laziću, zbog kojeg bi se neki ljudi možda nasmijali. Volio bih to sagledati iz druge perspektive. Kada razgovaram s mladima ovdje u Hrvatskoj, i pitam ih gdje je najbolje mjesto za provod, uvijek će reći - Beograd! Kada se sjetim svoje omiljene nogometne momčadi, a to je Eintracht Frankfurt, srpski i hrvatski igrači igraju bez da se međusobno potuku i postižu stvarno sjajne rezultate - poput osvajanja prvog kupa u 30 godina povijesti moje momčadi. A kada pozovemo mlade iz Srbije i s Kosova na naše programe građanskog obrazovanja, oni nemaju problem međusobno razgovarati i mogu razgovarati i o problemima. Znam da je politika puno kompliciranija, ima veze s nacionalnim ponosom, s baštinom

i povijesti. Ali pitanje koje je za mene važno glasi: što ti mladi ljudi znaju što mi ne znamo?

Nikola Lazić

Opet ne možemo stvari promatrati iz istog ugla. Ako govorimo o međusobnoj suradnji studenata, kada se nađemo zajedno na određenom mjestu, tada imamo zajedničku temu i politiku stavljamo po strani. Na Fakultetu političkih nauka stalno smo imali susrete studenata bivše Jugoslavije i uvijek smo se rado proslavljali u Beogradu i čak smo imali goste s Kosova i iz Albanije. Kada i imamo određene teme, izbjegavamo teme koje se tiču naših sukoba, već nađemo teme za razgovor koje se tiču zajedničkog napretka i mogućnosti suradnje. Kada se pokrene tema granica nacionalnog identiteta povijesti, to onda već ide u nekom negativnom pravcu i takve teme stavljamo po strani. Međutim kada govorimo o politici, onda govorimo iz drugog ugla. U tom slučaju valja imati na umu da je Kosovo dio nacionalnog identiteta Srbije i kada govorimo o tome, tada ne možemo govoriti o temama koje nas ne razdvajaju. Jednostavno takvim temama nije mjesto kada se nalazimo u suradnji. A što se tiče politike to je sasvim drugačije. Tako da mislim da je to moj odgovor na to pitanje ako hoćemo ukratko.

Holger Haibach

Puno Vam hvala, potpuno sam svjestan da je politika posve druga priča. Samo pokušavam iznijeti slučaj da očito postoji način kako okupiti ljude i izgraditi međusobno povjerenje, što bi na kraju moglo dovesti i do plodne političke rasprave, a to je zapravo ono što mi kao Zaklada moramo učiniti. Činjenica da Norbert i ja tako usko surađujemo, iako su politički odnosi Zagreba i Beograda čudni, pokazuje da je moguće započeti dijalog.

To nas je dovelo do kraja konferencije i želio bih zamoliti svog prijatelja Gordana da nam uputi završnu riječ i možda zaokruži cijelu raspravu.

Gordan Akrap

Hvala Holger, hvala svima. Htio bih samo reći nekoliko stvari i prokomentirati ih. Osobno mislim da nije tako lako usporediti ove dvije teme - odnose između Hrvatske i Srbije, između Hrvata i Srba s jedne strane, i Srbije i Kosova, odnosno Srba i Albanaca s druge strane. U osnovi su to dvije različite teme. Kao što je rekao naš kolega Nikola, Kosovo se u Srbiji tretira kao dio njihovog nacionalnog i kulturnog identiteta, povijesti i baštine, ali dijelovi koji su bili okupirani tijekom Domovinskog rata u Hrvatskoj nisu isti, s njima se nije postupalo tako. Dakle, bilo je puno lakše, vremena su bila drugačija i mi smo u to vrijeme imali različite vođe koji su mogli naći neke vrste sporazuma. Ti su sporazumi kasnije bez borbe, bez metaka, mirnim putem integrirali hrvatsku rijeku Dunav. Još uvijek imamo problema, socijalnih problema i suočeni smo s izazovima, zbog procesa. Ali kao što sam rekao mnogo puta - svaki je mir činjenično suočen s puno izazova i bolji je od bilo koje vrste rata. Stoga je malo problematično, ali i puno teže za Srbiju i Kosovo prihvatiti ovakvu organizaciju mirovnih sporazuma i ostale stvari koje se tiču traženja dugotrajnog rješenja za odnose između Kosova i Prištine. To sam rekao na početku.

Ono što sam čuo da je većina ljudi danas rekla bilo je, učinimo to korak po korak, ali pokušat ćemo izbjeći političke konotacije i aktivnosti koje bi nas mogle povezati i pomoći nam da razvijemo sigurnu sadašnjost i budućnost. Ne toliko za nas, već za buduće generacije koje dolaze. Nadam se i snažno podržavam ono što je rekao moj prijatelj Dragišić, treba nam snaga i trebaju nam heroji u politici koji će reći - da, učinit ćemo to, da, pregazit ćemo rijeku Rubicon, napraviti ćemo to u korist naših ljudi. I to se mora raditi s

obje strane, a ne samo s jedne. I drugo: mogućnosti i moć koju Europska unija ima, kao i instrumenti kojima raspolaže, zbog toga mora biti glavni vođa u pregovaračkom procesu. To će biti dug proces, s vremena na vrijeme bit će to i bolan proces, jer suočit ćete se s neuspjesima i osjećajima da niste uspjeli. Ali činjenice valja prihvatiti, a to je stvar koju u budućnosti morate učiniti bez zaustavljanja i u kontinuitetu.

Želio bih zahvaliti svima vama koji ste danas ovdje s nama i nadam se da ćemo sljedeće godine nastaviti s ovim nizom tema. Ne samo s regionalnom perspektivom, već i s temama koje će se obrađivati s različitih stajališta. Holger.

Holger Haibach

Najljepše hvala Gordanu što je teme posložio u perspektivu i razjasnio razlike između različitih odnosa koji ponekad zaoštravaju zemlje u regiji. Mislim da su oni koji danas sudjeluju jasno stavili do znanja da postoji volja za pronalaženjem rješenja. Ali kao što je Gordon rekao, trebat će nekoliko hrabrih vođa i hrabre odluke da konačno dođu do tih zaključaka i do tih rješenja. Preostalo je reći hvala svim sudionicima. Bilo mi je veliko zadovoljstvo družiti se s vama oko virtualnog stola. Puno vam hvala što ste nam bili na raspolaganju i hvala što ste sudjelovali u raspravi. Želim vam svima sretan Božić, bio on katolički ili protestantski ili pravovjerni i također sretnu Novu godinu. Vjerujem da je najvažnija stvar koju se može poželjeti svima da vi i vaše obitelji i vaši najmiliji ostanete zdravi. Hvala vam puno.